

праграму па мове пачатковай школы, абапіраючыся на пройдзенае, паглыбляць веды вучняў па новых тэмах. Гэтаму вучыць Б. Тарашкевіч.

Як бачым, многія яго прынцыпы выкладу матэрыялу актуальныя і зараз: прапедэўтычнае заданне – тэорыя – яе замацаванне на практыцы. Многае з таго, што вывучаецца ў сучаснай школе, прыдумаў, сабраў, абагульніў, скампанаваў і грамадна падаў менавіта Б.Тарашкевіч. Можа, “Граматыка” змяшчае не так шмат тэкстаў і заданняў, як хацелася б, але яе аўтар імкнуўся паменшыць кошт свайго падручніка, каб больш пісьменных людзей было ў нашай краіне. Ці не тая ж задача стаяла перад Ф. Скарынам чатырмастамі гадамі раней? Праца Б. Тарашкевіча неацэнная, яго ўклад у развіццё беларускай мовы і методыкі яе выкладання велізарны – гэта разумее любы сучасны настаўнік беларускай мовы і літаратуры.

Літаратура

1. Красней, В.П. Беларуская мова. Вучэбны дапаможнік для 6 класа ўстаноў агульнай сярэдняй адукацыі з беларускай і рускай мовамі навучання / В.П. Красней, Я.М. Лаўрэль, С.Р. Рачэўскі. – Мінск: Нацыянальны інстытут адукацыі, 2015. – 319 с.
2. Тарашкевіч, Б. Беларуская граматыка для школ / Б. Тарашкевіч. – Вільня, 1929. – Выд. 5. – 188 с.

В.М. Пукала

(настаўнік беларускай мовы і літаратуры
ДУА “Сярэдняя школа № 7 г. Брэста”)

ФАРМІРАВАННЕ КАШТОЎНАСНЫХ АРЫЕНТАЦЫЙ СТАРШАКЛАСНІКАЎ НА ЎРОКАХ БЕЛАРУСКАЙ ЛІТАРАТУРЫ

Актуальнай на сённяшні час праблемай у навучанні беларускай літаратуры з’яўляецца цэласнае і выніковае фарміраванне каштоўнасных арыенціраў навучэнцаў старшых класаў.

Наогул, каштоўнасныя арыентацыі – важнейшы фактар, які рэгулюе, дэтэрмінуе матывацыю і паводзіны індывіда або цэлых груп. Па сутнасці, гэта выяўляецца ў сітуацыях, якія патрабуюць свядомага выбару і адказных рашэнняў. Варта ўлічыць такую акалічнасць, што моладзь – вельмі чулы індывідуум, які рэзка рэагуе на перамены ў грамадстве, а яе каштоўнасныя арыентацыі непасрэдна ўплываюць на абнаўленне і развіццё грамадскага жыцця. Менавіта таму праблема вывучэння каштоўнасных арыентацый моладзі набывае асабліваю актуальнасць.

Сучасная вучнёўская моладзь, на жаль, надае мастацкай літаратуры не так шмат увагі і часу, як гэта было раней. Нельга не пагадзіцца з вядомым даследчыкам В.П. Рагойшам, які слушна адзначае, што “літаратура – гэта адзін з відаў мастацтва, слоўна-вобразная мастацкая творчасць” [1, с. 121]. Не сакрэт, што адна з самых балючых праблем

літаратурнай адукацыі – адсутнасць у падлеткаў цікавасці да чытання, асабліва высокамастацкіх твораў, у якіх уздымаюцца агульначалавечыя праблемы. Праграмныя творы, асабліва буйныя па памеры, прачытваюцца вучнямі, у лепшым выпадку, па кароткім змесце ў інтэрнэце.

Вядома, што вучняў старшых класаў трэба найперш матываваць да самаадукацыі, падвышаць іх агульнакультурны ўзровень, удасканалваць навыкі сумеснай дзейнасці на ўроку літаратуры.

Намі было праведзена анкетаванне сярод навучэнцаў 8 – 11-х класаў сярэдняй школы № 7 г. Брэста. Пасля апрацоўкі анкет было заўважана, што вучні 8-х класаў на першыя месцы вылучылі такія каштоўнасці, як “жыццёвая мудрасць”, “шчаслівае сямейнае жыццё”, дзевяцікласнікі – толькі “свабоду”. Выхаванцы 10-х класаў лічаць, што на прыярытэтных месцах павінны быць “здоровы лад жыцця”, “наяўнасць шчырых сяброў”. Не выклікае здзіўлення і той факт, што 95% выпускнікоў надаюць каханню першае месца.

Вынікі анкетавання і нашыя назіранні за школьнікамі сведчаць, што свае інтэлектуальныя, творчыя здольнасці навучэнцы школы ацэньваюць дастаткова нізка. Варта сказаць, што школьнікі ў першую чаргу аддаюць перавагу маральным каштоўнасцям, а не інтэлектуальным. Фарміраванне каштоўнаснай арыентацыі з’яўляецца важным складнікам сацыялізацыі асобы. Меркаванне даследчыка ў галіне педагогікі В.А. Сухамлінскага зводзілася да таго, што менавіта навучанне не павінна зводзіцца да бесперапыннага назапашвання ведаў, да трэніроўкі памяці.

Несумненна, што пры вывучэнні твораў вучні з вялікай цікавасцю прымаюць удзел у аналізе канкрэтных жыццёвых сітуацый, імкнуча суаднесці дзеянні і ўчынкi іх удзельнікаў з этычнымі нормаў і прынцыпамі. Лепшым матэрыялам з’яўляюцца сітуацыі, блізкія вопыту вучняў, а таксама жыццёвыя сітуацыі, ідэнтычныя тым, якія ўзнікаюць у практычнай дзейнасці, у час узаемадзеяння саміх дзяцей.

Намі заўважана, што навучэнцы аддалі перавагу абраным пазіцыям з анкеты па прычыне таго, што на ўроках роднай літаратуры асэнсавалі некаторыя творы. Так, анкетаванне было праведзена з навучэнцамі 8-х класаў пасля вывучэння апавядання В. Карамазава “Дзяльба кабанчыка”, дзе, па сутнасці, раскрываецца праблема ўзаемаадносін бацькоў і дзяцей, жыцця ў вёсцы. Выхаванцы 9-х класаў знаёміліся з нашай анкетай падчас вывучэння паэмы “Новая зямля” Я. Коласа, у якой пераважаюць праблемы ўзаемаадносін паноў і сялянства. У прыватнасці, пры вывучэнні паэмы “Новая зямля” не апраўдана расказваць пра тыя сацыяльныя ўмовы (эканамічны ўклад, дзяржаўны лад), якія існавалі пры жыцці герояў. Варта параўнаць іх з умовамі сучаснага жыцця. Гэта дапамагае развіць уяўленне вучняў, ім становіцца зразумела, як раней жылі людзі, якія ўзаемаадносяць панавалі паміж імі. Канешне, тады герояў твора вучні будуць успрымаць блізка да сэрца, разумець сутнасць іх пакут і перажыванняў. Навучэнцы

ведаюць, што сённа можна спакойна хадзіць у лес, збіраць ягады, грыбы, лавіць у рэчцы рыбу. Не так было сто гадоў таму, калі існаваў зусім іншы ўклад жыцця. Такое параўнанне значна дапаможа вучням больш глыбока ўсвядоміць трагедыю галоўнага героя твора.

Вучні 10-х класаў адказвалі на анкету пасля вывучэння рамана “Людзі на балоце” (першай часткі трылогіі “Палеская хроніка”) І. Мележа. Гэты твор паказальны тым, што вучні прасочваюць і асэнсоўваюць жыццё сялян у перыяд калектывізацыі. Выпускнікі мелі мажлівасць пазнаёміцца з прапанаванымі пытаннямі пасля азнаямлення з аповесцю І. Шамякіна “Непаўторная вясна” (першая частка пенталогіі “Трывожнае шчасце”), у якой вучні могуць ярка прасачыць эвалюцыю кахання галоўных герояў. Канешне, кожны літаратурны твор утрымлівае ў сабе невычэрпны адукацыйна-выхаваўчы патэнцыял у фарміраванні каштоўнасных арыенціраў вучнёўскай моладзі.

Сённа перад настаўнікамі на ўроку стаіць задача аб’яднаць канцэптуальнай ідэяй увесь вывучаны матэрыял. Дастаткова важна, каб старшакласнікі змаглі спалучыць эмацыянальнасць і непасрэднасць першапачатковага ўспрымання з глыбінёй абагульнення, з уменнем упэўнена валодаць ведамі па літаратуры.

Мы перакананы ў тым, што пачэсны абавязак настаўніка беларускай мовы і літаратуры – захаваць духоўныя скарбы нашага народа і перадаць іх нашчадкамі. Гэта значыць, што родная мова і літаратура – не толькі прадметы, але і сродкі выхавання, развіцця вучняў як паўнаwartасных асоб. Кожны ўрок павінен быць звязаны з жыццём, надзённымі праблемамі, якія скіраваны на фарміраванне ў вучняў высокай моўнай культуры, спасціжэнне духоўных каштоўнасцей народа, выхаванне нацыянальнай самасвядомасці. Сённа літаратура далучае вучня да свету вечнага, духоўнага, высокага. А метады яе выкладання падпарадкаваны галоўнай задачы – духоўна ўзбагачаць вучня, развіваць яго памкненні суперажываць, адчуваць, захапляцца, тварыць.

Такім чынам, на сённяшні час літаратура як вучэбны прадмет з’яўляецца своеасаблівым інструментам фарміравання такой неабходнай якасці асобы, як уменне крытычна думаць, крэатыўна, творча выражаць надзённыя праблемы. Менавіта праз творчае паглыбленне ў навучальны матэрыял у вучняў выходзіць духоўнасць, маральнасць, патрыятызм і іншыя высакародныя якасці і рысы.

Літаратура

1. Рагойша, В.П. Літаратуразнаўчы слоўнік: тэрміны і паняцці : для школьнікаў і абітурыентаў / В.П. Рагойша. – Мінск : Нар. асвета, 2009. – 303 с.